

Norberto Bobbio: *L'eta dei diritti*, ed. Giulio Einaudi, Torino 1997, 226 s.

Norberto Bobbio je známý nejen v italském prostředí, ale i na mezinárodním poli. Věnuje se především problematice sociální filozofie a filozofie práva, jak dokazují i jeho knižní práce *Politika a kultura, Budoucnost demokracie, Stát, vláda a společnost, Ideologický profil italského 20. století, Rovnost a svoboda* ad. Kniha *L'eta dei diritti* (Věk práv) je zaměřena na otázku lidských práv. Je sbírkou 12 esejů, které autor přednesl na různých konferencích nebo publikoval časopi-secky v letech 1964–1991 a které jsou v knize rozděleny do tří částí. V první, skládající se ze čtyř esejů, se Bobbio zaměřil na všeobecné otázky týkající se lidských práv, v druhé se věnuje vztahu lidských práv a Francouzské revoluce, ve třetí části se zabývá některými dílčími problémy a závěr tvoří esej *Lidská práva dnes*.

V prvním esejí *O základu lidských práv* se snaží Bobbio doložit, že absolutní základ lidských práv není možný. *Iluze absolutního základu* byla společná zastáncům *přirozeného práva*, kteří věřili, že je možné lidská práva přímo vyvodit z lidské přirozenosti. Dnes už je tato iluze nepřijatelná, protože absolutní základ znemožňuje stanovit přinejmenším čtyři problémy: Samotný výraz „lidská práva“ je velmi vágní a vlastně se dosud nepodařilo vytvořit jeho jasnou definici, obsah lidských práv je velmi proměnlivý a *historicky relativní*, oblast lidských práv je heterogenní, mezi právy jsou mnohdy odlišné i neslučitelné požadavky, a konečně existují protiklady mezi právy, kterých se dovolávají tytéž subjekty. Bobbio rovněž zpochybňuje domněnku, že nalezení absolutního základu vede k rychlejšímu a účinnějšímu uznání lidských práv. Je zde ve hře dogma *etického racionalismu*, které se tak stává *druhou iluzí* přirozenoprávní teorie, totiž že etické hodnoty stačí dokázat, abychom zajistili jejich uskutečnění. V dnešní době není tedy podstatným problémem hledání základu lidských práv, ale spíše zajištění jejich ochrany.

V druhém esejí *Přítomnost a budoucnost lidských práv* Bobbio zdůrazňuje, že problém základu je dnes vyřešen v *Všeobecné deklaraci lidských práv* schválené 10. 12. 1948 Valným shromážděním Organizace spojených národů, protože jedním ze způsobů, jak zdůvodnit hodnoty, je dokázat, že jsou založeny na shodě těch, kteří je sdílejí. Konsensus nepředstavuje sice absolutní základ, ale je to jediný základ, který může být fakticky dokázán. Všeobecná deklarace byla schválena 48 státy a představuje zlomovou událost v dějinách. Touto deklarací je systém hodnot poprvé v historii *univerzální*, ne v principu, ale *de facto*. K tomuto univerzalizmu se docházelo postupně. Člověk má práva od přírody, kterým se nemůže odcizit a které mu nikdo, ani stát, nemůže odcizit. Právý stav člověka není občanský, ale přirozený. V něm jsou lidé svobodní a rovni. Tento stav není faktickou daností, ale je to rozumová hypotéza, svoboda a rovnost jsou zde ideály, podněty pro budoucího zákonodárce. Druhý moment v historii lidských práv spočívá v *přechodu od teorie k praxi*. V tomto bodě lidská práva získávají *konkrétnost*, ale ztrácí univerzalitu. Jsou skutečnými pozitivními právy, ale platí jen v oblasti toho státu, který je uznává. Deklarací z roku 1948 započala třetí a zároveň poslední fáze, v které uplatnění práv je zároveň *univerzální a pozitivní*. Rovněž i výčet lidských práv se rozšiřoval. Vývoj lidských práv prošel třemi fázemi. Nejprve byla potvrzena *práva na svobodu*, tj. všechna ta práva, která směřují k omezení státní moci a k uchování oblasti svobody pro jedince či skupiny. V druhé etapě se bojovalo za *politická práva* a nakonec byla vyhlášena *sociální práva*, která se mohou nazývat svobodami prostřednictvím státu. Dnes dochází ke zrodu nových potřeb a tedy nových požadavků na rozšíření svobod a pravomocí.

Třetí esej *Věk práv* dal název celé knize. Autor zde přistupuje k problému z hlediska filozofie dějin, tzn. vzhledem k události nebo sérii událostí si položil otázku po *smyslu*. Klíčem k pochopení smyslu dějin je výjimečná událost, která se stává znamením (*signum prognosticum*). Tímto znamením byla Francouzská revoluce, kdy sám lid si vytvořil občanskou konstituci a kdy i zákonodárci musí být poslušni zákonů. Bobbio tvrdí, že současná diskuze o lidských právech, která je stále širší a intenzivnější a je natolik široká, že shromáždila všechny národy Země, může být interpretována jako *signum prognosticum* ukazující na morální pokrok lidstva, kdy roste zájem hnutí, stran a vlád o uznání, potvrzení a ochranu lidských práv. Na začátku byla pravidla lidského soužití zásadně *imperativní* (např. Desatero), původní deontickou figurou byla *povinnost, nikoli právo*. Souborům pravidel chování byla totiž připsána funkce chránit skupinu jako celek. Přechod k *individualistické koncepci společnosti* a státu, která je v protikladu k antickému organickému po-

jetí, znamená nejen obrat ve vztahu mezi jedincem a státem, ale také je obrácen vztah mezi právem a povinností tak, že prioritu mají práva. Dnes se projevuje nová tendence ve vývoji lidských práv, a tou je *specifikace*, která spočívá v postupném přechodu k dalšímu vymezování subjektů jakožto nositelů práv.

Ve čtvrtém eseji *Lidská práva a společnost* autor dokazuje svoji tezi o *dějinném charakteru* lidských práv. Nauka o lidských právech pochází z filozofie přirozeného práva, která vyšla z hypotézy přirozeného stavu, která byla pokusem rozumově ospravedlnit či zracionalizovat požadavky, které se stále více objevovaly v první fázi náboženských válek, totiž na svobodu svědomí proti jakékoli formě nátlaku věřit. V druhé fázi, v období od anglické revoluce přes revoluci americkou až k revoluci Francouzské, se jednalo o občanské svobody namířené proti jakékoli formě útlaku.

Druhá část knihy se zabývá významem Francouzské revoluce ve vývoji lidských práv a obsahuje tři eseje. Všechny tři zdůrazňují epochální význam této události pro lidská práva. Schválení *Deklarace lidských a občanských práv* francouzským Národním shromážděním 26. srpna 1789 představuje jeden z oněch rozhodujících momentů, které označují konec jedné epochy, vzorový model pro všechny, kteří budou v budoucnosti bojovat za vlastní emancipaci a osvobození vlastního lidu.

Ve třetí části knihy se setkáváme s eseji *Dnešní odpor vůči útlaku, Proti trestu smrti* nebo *Důvody tolerance*. V závěrečné eseji *Lidská práva dnes* Bobbio upozorňuje na požadavek formulovat nová práva, protože se setkáváme s novou formou moci. Boj za lidská práva měl jako protivníka nejprve náboženskou moc, pak politickou a nakonec moc ekonomickou. Práva nové generace se rodí z ohrožení života, svobody a bezpečnosti, pocházejícího ze stále rostoucího technologického pokroku.

Lenka Ručková

Dvě knihy o Florencii 16. století

Gérald Sfez – Michel Senellart (edd.): *L'enjeu Machiavel*, Paris: P.U.F. 2001, 253 s.

Jean-Louis Fournel – Jean-Claude Zancarini: *La politique de l'expérience (Savonarole, Guicciardini et le républicanisme florentin)*, Alessandra: Edizioni dell'Orso 2002, 384 s.

V roce 1975 vyšla v USA kniha J. G. A. Pococka *The Machiavellian Moment*, která se zabývala dobou a okolnostmi, v nichž žil a tvořil N. Machiavelli, a stala se povinnou literaturou všech, kdo se k dané době chtěli vyjádřit. Ve Francii se její překlad objevil v r. 1997 pod názvem *Le Moment machiavélien – la pensée politique florentine et la tradition républicaine atlantique*. Také knihy, které jsou předmětem této recenze, byly Pocockovou publikací alespoň částečně inspirovány.

První z nich je sborníkem patnácti příspěvků, které odezněly na kolokviu v Collège international de philosophie 14.-16. května 1998. Jeho organizátoři vycházejí z tvrzení, že interpretace Machiavelliho prošla třemi epochami: Do první poloviny 19. století byli čtenáři fascinováni Machiavelliho *Vladařem* a zdůrazňovali rozpornost Machiavelliho postavy. Druhá epocha (2. polovina 19. a první polovina 20. století) probíhala ve znamení kritiky Machiavelliho, během níž bylo nashromážděno mnoho seriózního materiálu. V posledních několika desetiletích do popředí vystupuje aktuálnost Machiavelliho dnes. Jde o to, že jeho způsob tázání otevřel novou cestu a nutí historiky a filozofy uvažovat o nutně rozporném charakteru přiblížení se k politickému faktu a k heterotopnímu myšlení ve vztahu k politické filozofii, k myšlení, které se pohybuje mezi utopismem a realismem.

Sborník má části Kosmologie a teologie, Republika a stát, Machiavelli a filozofie, doplněné záznamem rozpravy u kulatého stolu, v níž účastníci otevřeně reagovali na Pocockovu knihu.

Do vstupního oddílu přispěli Michel-Pierre Edmond, Anthony Parel, Domenico Garanti a Jean Pierre Cavaill. Podle Michel-Pierre Edmonda (*Machiavel: l'étiqne et le pathétique*) si Machiavelli uvědomoval novost svého myšlení, což znamenalo rozkolísání systémů vztahů, které dávají politikovi jeho identitu a jednotu jako člověku i jako politikovi. Jde o systém etických vztahů, o patetický systém, který Edmond charakterizuje jako jádro přirozených impulsů a vášní, jež umožňují pochopit konstanty lidského chování, a konečně systém rétorického diskursu, s nímž je spojeno